

ANNA WACHOWIAK
ALEKSANDRA SWULIŃSKA- KATULSKA
Akademia Rolnicza w Poznaniu

PROBLEMY WSPÓŁCZESNEJ RODZINY I GOSPODARSTW DOMOWYCH – POMIĘDZY CODZIENNYMI UMIEJĘTNOŚCIAMI A PROFESJONALIZACJĄ

1. Wprowadzenie

Rozważania nad gospodarstwem domowym, mogą być umiejscowione w różnym kontekście. Jednym z takich kontekstów jest z pewnością typ zbiorowości terytorialnej, różnicujący do pewnego stopnia charakter i potrzeby gospodarstw domowych. Stąd też zasadne są rozważania nad gospodarstwami domowymi wiejskimi i miejskimi. Z drugiej strony istnieje jednak wiele procesów i kierunków rozwojowych o charakterze uniwersalnym, które również należy brać pod uwagę, a które zarysowują obszar wspólnych problemów. Do nich należeć będą konsekwencje rozwoju demograficznego, zmuszające do poszukiwania optymalnych rozwiązań dla gospodarstw domowych.

Rozwój demograficzny we wszystkich europejskich społeczeństwach zaznacza bardzo wysoka proporcja starych i bardzo starych ludzi, pojedynczych gospodarstw, a także gospodarstw w bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Tradycyjne struktury społeczne dostarczające im wsparcia, okazują się niewystarczające, zmniejszają się lub też wymagają uzupełnienia. Społeczeństwo coraz bardziej wymaga pokazania swojej solidarności, poprzez oferowanie pomocy w kierunku samopomocy. Jednak czyni to tylko w pewnym zakresie. Ponadto społeczne świadczenia powinny być osłoną dla ludzkich potrzeb, społecznie uzasadnione dla grup ludzi poniżej ekonomicznie akceptowanych warunków egzystencji. System suplementowanych usług dla rodziny świadczony jest poprzez zróżnicowany system sektora publicznego, (to znaczy, że polityka społeczna realizowana jest ze środków budżetowych, jak i na poziomie najniższym ze środków samorządowych), przez niezależne organizacje pomocowe, a także przez sektor prywatny.

Siatka tych usług, świadczonych rodzinie, czy też gospodarstwu domowemu, może obejmować następujące elementy:

- pożywienie,
- opiekę,
- działania osłonowe,
- opiekę dzienną,
- krótkoterminową opiekę,
- otwartą kuchnię w porze obiadowej,
- społeczne centra,
- towarzyszenie w zewnętrznych aktywnościach (np. w wydarzeniach kulturalnych, oficjalnych spotkaniach),
- pomoc w rozrywce,
- pomoc w utrzymaniu domu.

Wskazany szkic ukazuje, iż duże domy, takie jak centra opieki geriatrycznej, szpitale, instytucje dla niepełnosprawnych, a także centralne kuchnie, mogą i powinny dostarczyć różnorodne usługi dla prywatnych gospodarstw domowych oraz dla jednostek. Suplementowane usługi dla rodziny wiążą się z problemem usług sektora publicznego na polu opieki nad pacjentem, dla pacjenta i w otoczeniu pacjenta. Wymaga to skoordynowanej współpracy pomiędzy różnymi dostawcami usług. Ważnym aspektem w tym kontekście jest jakość opieki, a także problem przyszłych trendów rozwojowych. Pod tym względem możemy mówić o rozwoju nie tylko narodowego, lecz również rosnącego w coraz większym stopniu europejskiego środowiska.

2. Życie rodzinne – jako miejsce krzyżowania się domowej produkcji oraz zapotrzebowania na usługi - wizja i modele

Głównym obszarem zainteresowań socjologów jest pokazanie warunków egzystencji rodziny oraz odkrycie możliwości, jakie stają przed rodziną, tak, aby mogła ona dobrze organizować swoje życie i wypełniać codzienne zadania. Wobec zróżnicowanych sytuacji społeczno-ekonomicznych w Europie, wielość form życia rodzinnego jest punktem odniesienia czynionych poszukiwań.

Na przykładzie Słowacji pokazano, jak w państwie wschodniej Europy, które przeszło transformację od socjalistycznej, planowanej ekonomii do globalnej ekonomii rynkowej, nawarstwiają się problemy rodziny, wynikające z tych przemian. Główną dominantą tych rozważań są problemy kobiet w rejonach wiejskich w Słowacji, które zmuszone są dźwigać balast tych zmian po to, aby móc kontrolować, a także zmienić swoją sytuację oraz swojej rodziny.

Wiele problemów związanych z rodziną pozostaje ciągle nierozwiązanych. Zasadniczym pytaniem jest więc to, jakiego rodzaju społeczne i polityczne decy-

zje są konieczne w naszych europejskich społeczeństwach, aby dostarczyć właściwych i satysfakcjonujących rozwiązań dla rodzin w ich zróżnicowaniu. Sytuacja na wsi słowackiej, podobnie jak na wsi polskiej jest trudna, wymaga wspomagania służbami doradczymi.

Sytuacja kobiet wiejskich i ich rodzin w Słowacji zmieniła się dramatycznie w ciągu ostatniej dekady. Obszary wiejskie, położone głównie nad Niziną Nadunajską, skupiają ponad połowę ludności Słowacji. Powolny proces prywatyzacji, który rozpoczął się po 1989 roku nie jest sprawą łatwą, gdyż kolektywizacja rolnictwa dokonana została tam w 1948 roku. Przeorientowanie zadawnionej mentalności i lekcja przedsiębiorczości będzie prawdopodobnie procesem rozłożonym na lata. Dramatyzmu sytuacji dodaje fakt, iż po powstaniu niezależnej Słowacji przemysł pozbawiony dostaw surowców, jak i rynków zbytu, stopniowo bankutował. W samym tylko 1992 roku produkcja przemysłowa spadła o 47%, co spowodowało 14% bezrobocie. Dla ludności wiejskiej oznacza to brak możliwości poszukiwania pracy w mieście. Obszary wiejskie są więc pod ciśnieniem negatywnych oddziaływań zmian o charakterze politycznym, społecznym i ekonomicznym, które dokonały się po roku 1989. Pojawiło się wiele ujemnych czynników, takich jak wspomniany już: wysoki wskaźnik bezrobocia (który dotknął w dużej mierze kobiety na wsi), spadek dochodu narodowego, brak technicznej infrastruktury oraz sfery usług społecznych, spadek kulturalnego i społecznego życia, jak i brak wiary w siebie. Są to wszystko nowe elementy, które wpłynęły na życie kobiet i rodzin na obszarach wiejskich w Słowacji. Rodziny na Słowacji są bardzo tradycyjne, pozostające pod silnym oddziaływaniem katolickiej i luterańskiej religii, z silnymi więziami pomiędzy: rodziną, ziemią i własnym domem. Rodzinna emigracja nie jest więc dla nich żadnym społeczno-ekonomicznym rozwiązaniem. Zamiast tego słowackie rodziny wiejskie zmuszone są do emigracji za pracą, co praktycznie oznacza, że mężczyźni opuszczają kraj, aby zdobyć środki utrzymania, wyjeżdżając do: Republiki Czeskiej, Niemiec i USA, a kobiety z dziećmi pozostają w domu. W konsekwencji na obszarach wiejskich w Słowacji pozostają kobiety, lecz ten potencjał jest niedostatecznie wykorzystany, z powodu braku możliwości pracy. Brak także kultury przedsiębiorczości tak na obszarach wiejskich, jak i w kraju, oraz ograniczony jest dostęp do kredytów i informacji. W wyniku tego większość kobiet pozostaje w domu, z dziećmi, bez żadnej możliwości pomocy swoim rodzinom.

Wiele nowych programów, które pojawiły się w ostatnich 2-3 lat, skoncentrowane są na rozwijaniu działań w kierunku rozwoju przedsiębiorczości kobiet, rozwoju małego biznesu oraz biznesu typu rodzinnego, polegającego na mobilizowaniu własnych rezerw finansowych, poprzez: grupy wspólnie oszczędzające, schemat mikro pożyczek, wzajemną samopomoc kobiet wiejskich i ich rodzin etc. Programy te wspierane są przez wewnętrzne i zagraniczne organizacje NGO (National Government Organization), rozmaite fundacje, a także przez państwowe

i prywatne agencje rozwoju. Ich głównym celem jest wzmocnić wiejskie kobiety w społecznym i ekonomicznym sensie, stworzyć nowe możliwości zatrudnienia, pracy i uzyskiwania dochodu, dostarczyć informacji i niewielkich pieniędzy, tak, aby kobiety mogły rozpocząć własny biznes na wsi, w większości z wykorzystaniem lokalnych zasobów. W konsekwencji ma to doprowadzić do wzmocnienia wiary w siebie i samooceny kobiet wiejskich i ich rodzin, tak, aby mogły nie tylko przetrwać, lecz także osiągnąć wyższą jakość życia. Dla osiągnięcia poprawy sytuacji życiowej kobiet wiejskich i ich rodzin, skonstruowane zostały specjalne programy pomocy dla kobiet wiejskich i ich rodzin, skupiające się szczególnie na kwestiach stworzenia możliwości zatrudnienia i osiągania dochodów. Programy te stworzone zostały przez Słowacką Agendę Rozwoju Obszarów Wiejskich, wykorzystującą między innymi metody: Światowego Banku Kobiet (Women World Bank), Unii Europejskiej i FAO. Głównym animatorem tych działań są placówki doradcze do spraw zbiorowości wiejskich i biznesu na wsi na rzecz gospodarstwa domowego. W regionach Europy, gdzie dokonała się transformacja, nie chodzi tylko o proste polepszenia zaopatrzenia w dobra konsumpcyjne. „Wielka zmiana” – to także utrata dostępu do wielu dóbr „formalnych” – t.j. uprawnień i usług, stąd zasoby pozarynkowe nabrały szczególnej wartości. Wśród nich mieści się między innymi samozaopatrzenie i wymiana pomocy i usług w sieciach społecznych, będące uzupełnieniem do oficjalnych programów dostosowawczych.

Na przykładzie Szwajcarii i zbiorowości miejskiej (Zurych) podano inny wzorcowy przykład rozwiązania w Europie, funkcjonowania wspierającego systemu pomocy o charakterze oficjalnym, na rzecz gospodarstwa domowego. Jest to program, realizowany w Zurychu, na rzecz osób starszych, program o nazwie „Spitex – Zurych”.

Spitex - oznacza domową opiekę pozaszpitalną, usługi w zakresie pomocy i wsparcia osób starszych w ich otoczeniu domowym.

Zgodnie z prawem w mieście Zurych, każde miasto i miasteczko jest odpowiedzialne za swój własny system opieki domowej, z sektora publicznego przeniesiony na poziom samorządowy. W mieście Zurych znajduje się 21 prywatnie zorganizowanych stowarzyszeń (Organizacje „Spitex”), aktywnych w mieście i okolicach.

Program opieki domowej obejmuje:

- pomoc ludziom w potrzebie t.j. pacjentom, osobom starszym, poszkodowanym i ich rodzinom, aby mogły pozostać w domu i swoim otoczeniu tak długo, jak to jest możliwe;
- pomoc ludziom starszym (w podobnym zakresie);
- próby skrócenia pobytu w szpitalu;
- troska o zdrowie i opiekę zdrowotną tych osób;

- pomoc krewnym, przyjaciołom oraz sąsiadom, troszczącym się o innych;
- utrzymywanie wysokiego poziomu wszystkich wspomnianych usług.

Usługi na rzecz gospodarstw domowych obejmują:

- podstawową pomoc w domu, łącznie z utrzymaniem czystości w domu i pomocą w pracach domowych, przez 7 dni w tygodniu, od godziny 7 - 22,
- kooperację z dodatkowymi dostawcami usług – takich jak: dostawcy posiłków, fryzjerzy (zajmują się tym organizacje „Pro Senectute”).
- Każda organizacja „Spitex” posiada „Centrum Spitex”, dostarczające materialnej i innej pomocy o zasadniczym charakterze. Centra te są otwarte dla klientów, przyjmują pomoc, ewentualne pytanie etc.

Korzenie dzisiejszej organizacji „Spitex” sięgają tradycyjnej opieki oraz grup domowej opieki, tworzonych w większości przez kościół oraz kobiece organizacje, a niektóre z nich posiadają ponad stuletnią tradycję. W 1989 roku miasto Zurych założyło zcentralizowany wydział „Spitex”. Był to ważny i zarazem miłowy kamień pod obecny system wysokiej jakości usług „Spitex”.

Aktualnie trwają prace nad:

- przygotowaniem nowych modeli finansowania dla całego miasta;
- kontynuowaniem profesjonalizacji usług;
- przygotowaniem się do strukturalnych zmian w zakresie pomocy gospodarstwu domowemu;
- oceną możliwości finansowych systemu, oraz
- skutecznością programu.

3. Społeczności lokalne – a domowa ekonomia

Rozwój ekonomiczny i społeczny powoduje, iż dzisiejsze społeczności lokalne tracą coraz bardziej swoją jednorodność (ekonomiczną, społeczną i psychologiczną). Osłabienie więzi ze społecznością lokalną wiąże się ze zmianą takich funkcji jak: opieka, socjalizacja, przemiany potrzeb materialnych. Antidotum na ten stan będzie odradzający się coraz bardziej regionalizm wtórny. Będzie on odwołaniem się do nowych wzorów tożsamości społeczności lokalnej, techniką transformacji ustrojowej w Europie Centralnej, socjotechniką wykorzystywania innowacyjności i inicjatywy, oraz nowym sposobem powiązania gospodarstwa domowego z szerszym otoczeniem społecznym. Model gospodarki rynkowej, realizowany w danym państwie, zakłada zróżnicowany stopień zaangażowania państwa w sprawy publiczne, pomoc społeczną i problemy zatrudnienia (a więc odmienne relacje z gospodarstwami domowymi). Generalnie jednak oznacza to zwiększenie lokalnej optyki oraz zejście polityki społecznej na poziom samorządu, wzrost pomocy formalnej, doradczej (np. doradztwo w kierunku samopomo-

cy). Dodatkowym elementem będzie tutaj profesjonalizacja wielu usług, które dotychczas stanowiły trening codziennych umiejętności. Wynika to ze zmiany modelu rodziny, zmiany trendów rozwojowych i przybliżania się do europejskiego środowiska w zakresie organizacji gospodarstwa domowego, w zależności od różnych jego potrzeb.

Zachodzące procesy w społecznościach obszarów wiejskich stawiają złożone zadania przed doradztwem rolniczym, poszukiwania optymalnych rozwiązań dla gospodarstw domowych.

BIBLIOGRAFIA:

1. Changing values and Attitudes in Family Households with rural Peer Groups Social Networks and Action Spaces. - James Ce'cora (ed.), Society for Agricultural Policy Research and Rural Sociology (FAA), Bonn 1994.
2. Deutsche Gesellschaft für Haus wirtschaft e.V. - Dritte Europäische Fachtagung Familie 2000.
3. H. Kubiak: Region i regionalizm. Przegląd Polonijny z. 1, Rok 1994.